

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ІННОВАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(Суми, 22 листопада 2024 року)

Суми
Сумський державний університет
2024

Перекладацькі інновації : матеріали XIV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 22 листопада 2024 р. / редкол.: С. В. Баранова, І. К. Кобякова, О. В. Бровкіна та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2024. – 251 с.

У матеріалах подані тези XIV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Перекладацькі інновації». До збірника увійшли наукові дослідження, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, мовознавства, лінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних літературознавчих досліджень.

Для мовознавців, перекладачів, викладачів і студентів філологічних та перекладацьких факультетів.

3. Горбуль О. Культурні аспекти перекладу політичного дискурсу. Сучасні дослідження у галузі лінгвістики та перекладу: матеріали конференції (Суми, 2-4 грудня 2020 р.). Суми: СумДУ, 2020. С. 102-108.
4. Новікова Т. Ідеологічні імплікації при перекладі політичного дискурсу. Мовознавство: зб. наук. пр. Суми: СумДУ, 2018. С. 56-65.
5. Турчин А. О. Мовна маніпуляція у сучасному медійному та політичному дискурсі. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. 194 с.
6. Мартиненко Т. В. Стратегії перекладу маніпулятивних технік у політичному дискурсі. Суми: Сумський державний університет, 2017. 165 с.
7. Baker M. Translation and Conflict: A Narrative Account. London: Routledge, 2006. 236 p.
8. Wodak R. The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean. London: SAGE Publications, 2015. 240 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/282572733_The_Politics_of_Fear_What_Right-Wing_Populist_Discourses_Mean (дата звернення 31.10.24)

ПАРАТЕКСТ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПАРАТЕКСТІВ

Дода Ю. В.

*Науковий керівник – д-рка філол. наук, професорка Швачко С. О.
Сумський державний університет*

З розвитком інноваційних технологій, а також невинним процесом глобалізації, перекладачі зіштовхуються з новими викликами, що пов'язані з виникненням сучасних технічних засобів та нових рівнів міжмовних зв'язків. В результаті, перекладознавство, як прикладна дисципліна, повинно проаналізувати та знайти теоретичне обґрунтування та рішення для нових проблем. Важливість вивчення паратексту в перекладознавстві полягає в його функціональному аспекті, оскільки паратекстуальні елементи є допоміжними для основного тексту, а помилковий їх переклад може призвести до помилкового тлумачення та неадекватності перекладу основного тексту.

Паратекст та паратекстуальність є важливою складовою лінгвістичних та літературознавчих досліджень другої половини ХХ століття. Однак, інтерес до паратексту в межах перекладознавства зародився лише в ХХІ столітті внаслідок розвитку міжнародних та

міжкультурних зв'язків за посередництвом мережі Інтернет. Концепція паратексту тісно пов'язана з інтертекстом, інтратекстом, метатекстом та екстратекстом.

Поняття паратексту стало предметом численних досліджень у різних галузях гуманітарних наук, таких як літературознавство, теорія перекладу, медіазнавство та інші. Основоположником цього терміну є французький літературознавець Жерар Женетт, але багато інших дослідників і науковців розвивали та інтерпретували його ідеї з різних перспектив.

Жерар Женетт вперше ввів термін "паратекст" у своїй книзі "Пороги" (1987). Він стверджував, що паратекст – це своєрідний "пори́г", через який читач проходить на шляху до сприйняття тексту [2, с.10]. За Женеттом, основна функція паратексту полягає в тому, щоб направити, зорієнтувати та вплинути на те, як читач інтерпретує основний текст. Він поділяє паратекст на дві основні категорії:

1. "Перитекст" — це елементи, що безпосередньо оточують текст у його фізичному вигляді (на обкладинках, у передмовах, виносках тощо). Прикладами перитексту можуть бути: заголовок і підзаголовки; передмова, післямова; виноски, епіграфи; біографічна інформація про автора; коментарі, посилання; обкладинка, анотація, інформація про видавця; ілюстрації.

2. "Епітекст" – це елементи, які не включені в сам текст, але пов'язані з ним і допомагають його інтерпретації. Епітекст можна знайти за межами книги або твору. Прикладами епітексту є інтерв'ю автора, листування, щоденники автора, рецензії, критичні огляди, реклама книги, виступи або лекції, пов'язані з твором.

Паратекст виконує важливу роль у формуванні очікувань читача та впливає на його інтерпретацію основного тексту [1, с.394]. Пильна увага до явища паратексту виникла внаслідок досліджень літературознавцями поняття "текст" та "транстекстуальності", яка є можливістю виходити за власні рамки та взаємодіяти з іншими текстами. Ж. Женетт виділяє п'ять типів таких взаємодій: інтертекстуальність, паратекстуальність, метатекстуальність, гіпертекстуальність, архітекстуальність [2, с.13].

Не дивлячись на той факт, що деякі види паратексту є інкорпорованими в основний текст, паратекст все ж завжди візуально виділяється від основного тексту. Зокрема, примітки чи коментарі в книзі можуть бути винесені в окремий розділ, що робить їх перітекстом, або вони можуть знаходитися на одній сторінці з фрагментом, що вони

пояснюють. В деяких випадках, як наприклад, у деяких виданнях Біблії, видавці вирішили подати примітку між двома колонками. Однак, навіть у цьому випадку його помічають астеріксом курсивом чи іншим символом, щоб виділити коментар чи примітку як елемент паратексту візуально.

При класифікації паратексту за його функцією, то можна виділити наступні згадані Ж Женеттом види, що є базовими та покривають більшість випадків, а саме: перітекст видавця (обкладинка, шрифт тощо), ім'я автора, назва, підписи, присвяти, епіграфи, передмова, інтертитри, примітки, а також різні форми особистого (щоденники, кореспонденція) та публічного епітексту (рецензія, автокоментарі, відгуки тощо) [2, с. 295-296].

Америанський дослідник Джонатан Грей розширив ідеї Женетта, застосовуючи поняття паратексту до медіа, зокрема телебачення, фільмів та цифрових медіа. У своїй книзі *"Шоу продається окремо"* (*"Show Sold Separately"*, 2010), Грей стверджує, що паратексти (трейлери, постери, маркетинг) відіграють ключову роль у створенні контексту для медіа-сприйняття, формуючи очікування глядачів і навіть перетворюючи певні медіапродукти на культурні явища.

Грей вказує на те, що у сучасному медіапросторі паратексти часто випереджають сам твір, інколи навіть створюючи попередню нарративну рамку ще до того, як аудиторія ознайомиться з самим продуктом. Він також звертає увагу на взаємодію паратекстів з фанатськими спільнотами, що створюють власні паратекстуальні елементи (фан-арти, фанфіки) [3, с.220-221].

Таким чином, паратекст є невід'ємною частиною будь-якого тексту і суттєво впливає на сприйняття та інтерпретацію літературного твору. Концепція паратексту пройшла довгий шлях народження від структуралізму та семіотики до поняття транстекстуальності, різних форм взаємодії незалежних текстів, їхнього впливу та сприйняття, врешті, до взаємодії незалежного тексту із залежними йому елементами (паратекстами), що існують для зв'язку читача з текстом у ролі порогу твору та дають інформацію про те, як варто сприймати текст, його мету та тему. Паратекст переважно є письмовим мовним явищем, однак існує і в усному мовленні.

Відомий американський перекладознавець, теоретик перекладу та перекладач **Лоренс Венуті** звертається до поняття **паратексту** в контексті теорії перекладу, зокрема щодо ролі перекладача в адаптації тексту для нової аудиторії. Він наголошує на важливості паратекстів

(передмов, післямов, приміток, анотацій) як інструментів, які дозволяють перекладачеві вийти з "тіні" та стати більш видимим. Для Венуті паратекст – це ключовий спосіб, через який перекладач може комунікувати з читачем, пояснювати свої рішення і впливати на сприйняття перекладеного твору [4, с.119].

Паратекст у перекладацькій стратегії Лоренса Венуті:

1. Паратекст як засіб видимості перекладача. В рамках його основної концепції "**видимості перекладача**", Венуті розглядає паратекст як засіб, через який перекладач може заявити про свою присутність. Оскільки перекладач зазвичай намагається зробити переклад прозорим, адаптуючи текст до нової культури (процес доместикації), його внесок часто залишається непоміченим. Однак через паратекст (наприклад, через передмову або примітки) перекладач може пояснити свої перекладацькі рішення, складнощі перекладу та зберегти культурні особливості оригіналу. Це допомагає зробити перекладача більш видимим у тексті та зберегти автентичність вихідного твору.

2. Форенізація через пара текст. Венуті виступає за **форенізацію** як стратегію перекладу, яка дозволяє підкреслити культурну відмінність тексту, зберегти його "чужість" для аудиторії. Паратекст у цьому випадку допомагає читачеві зрозуміти ті елементи тексту, які залишаються "незвичними" або незрозумілими через їхню культурну специфіку. Примітки перекладача, пояснення певних термінів чи культурних контекстів через паратекст допомагають читачеві краще зрозуміти особливості оригіналу, не втрачаючи при цьому автентичність.

3. Етичний вимір паратексту. Для Венуті паратекст є важливим інструментом в **етичному підході до перекладу**. Він вважає, що перекладачі мають відповідальність перед культурою оригіналу і культурою перекладу, тому паратекст може слугувати своєрідним пояснювальним коментарем для аудиторії. Це дозволяє перекладачеві уникнути культурної асиміляції або спрощення складних концептів, зберігаючи етичну відповідальність за збереження культурної різниці.

4. Паратекст і інтерпретація тексту. Венуті підкреслює, що паратекст може впливати на **інтерпретацію тексту**. Передмови, примітки та інші паратексти можуть направляти читача до певного способу розуміння тексту або акцентувати увагу на важливих для перекладача аспектах. У такий спосіб перекладач може встановлювати рамки для інтерпретації тексту в новому культурному середовищі, що

особливо важливо для збереження культурної та лінгвістичної специфіки оригіналу [3, с.120].

Паратекст у перекладі охоплює всі елементи, що супроводжують текст під час його перекладу та опублікування. Це можуть бути ті ж самі елементи, що й у вихідному тексті (заголовки, передмови, післямови, коментарі, примітки), а також нові елементи, додані перекладачем або видавцем для полегшення розуміння тексту іншомовною аудиторією.

Паратекст може змінювати семантичні відтінки основного тексту, підкреслюючи певні аспекти або контексти, які можуть бути ключовими для розуміння. Наприклад, заголовок може створити певний настрій або очікування, що вплине на те, як читач сприйме основний текст. Анотація може акцентувати увагу на важливих темах або проблемах, що, у свою чергу, формує семантичну рамку для інтерпретації. Отже, паратекст не лише доповнює, але й активно формує семантичні зв'язки, що є важливим для повного розуміння змісту тексту.

Іллюкативна сила паратексту виявляється у здатності цих супутніх елементів впливати на аудиторію. Вони можуть створювати очікування, підсилювати певні значення або навіть змінювати сприйняття основного тексту. Наприклад, провокаційний заголовок може змусити читача переглянути свою думку щодо теми, що обговорюється, або ж анотація може задати тон, впливаючи на інтерпретацію змісту.

У теорії перекладу паратекст має особливе значення, оскільки відіграє важливу роль у контекстуалізації перекладеного тексту. Паратекст може суттєво впливати на те, як читач сприймає переклад і як перекладач передає авторське повідомлення іншою мовою. У цьому контексті паратекст у перекладі виконує декілька ключових функцій, допомагаючи адаптувати текст для іншої культури та мовного середовища:

1. Паратекст у перекладі допомагає адаптувати вихідний текст до нової аудиторії. Це особливо важливо для перекладів літературних творів, які включають культурні специфіки або реалії, незрозумілі іноземним читачам.

2. Перекладачі можуть додавати примітки або передмови, які пояснюють труднощі перекладу або особливості вихідного тексту, що є важливими для розуміння твору в іншому культурному контексті.

3. Паратекст може слугувати засобом збереження авторського стилю в перекладі. Якщо перекладач був змушений змінювати певні елементи тексту через специфіку мови, паратекст може пояснити ці зміни.

4. Паратекст формує очікування у читачів щодо перекладеного тексту. Наприклад, рецензії, обкладинка, передмова можуть вплинути на те, як читач сприйматиме текст до початку читання.

При перекладі важливо не тільки передати зміст основного тексту, але й коректно перекласти або адаптувати паратекст. В деяких випадках перекладач або редактор може бути змушений змінити чи навіть видалити певні елементи паратексту, щоб уникнути непорозумінь або забезпечити адекватність перекладу. Зокрема, це стосується специфічних культурних або історичних контекстів, які можуть не мати прямого аналога в мові перекладу.

Паратекст у перекладі відіграє важливу роль у процесі адаптації тексту для іншомовної аудиторії. Він не лише допомагає зберегти цілісність твору, але й сприяє кращому розумінню його змісту і контексту. Перекладачі повинні уважно працювати з паратекстом, щоб забезпечити точне відтворення всіх аспектів твору в новій культурі й мовному середовищі.

1. Кобякова І. К. Відображення гендерних відносин в англійських текстах малого жанру / Проблеми зіставної семантики. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2002. – С. 393–399.
2. Genette G. Paratext. Thresholds of Interpretation. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 427 p
3. Gray J. Show sold separately: promos, spoilers, and other media paratexts. New York: New York University Press, 2010. 264 p.
4. Venuti L. The Translator's Invisibility. A History of Translation. London: Routledge, 2018. 344p.